

симптомів за окремими шкалами. Результати представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз середніх бальних оцінок по шкалам (середні величини) в групі дітей з нормальним психічним розвитком та дітей з дефіцитом уваги з гіперактивністю

№	Назви шкал	Діти з нормальним психічним розвитком (40%)	Діти з синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю (24%)
	Основні симптоми		
1	Порушення рухового контролю	2,44	8,26
2	Порушення уваги	3,24	7,6
3	Порушення поведінки	2,45	6,8
	Супутні симптоми		
4	Цереброастенічні симптоми	3,06	3,33
5	Психосоматичні порушення	2,26	2,8
6	Тривожність, страхи	2,16	2,53
7	Порушення усної мови	1,16	3,2
8	Емоційно-вольові порушення	3,08	4,73
9	Агресивність	1,17	4,5
10	Труднощі шкільного навчання	2,61	6,6
11	Порушення читання та письма	2,79	7,66

Отже, в результаті дослідження для виявлення гіперактивних дітей проводився тест вивчення швидкості переробки інформації та уваги Тулуз-П'єрона (модифікований Л. Ясюковою). В результаті обробки даних було виявлено 60% дітей з мінімальними мозковими дисфункціями, з них 24% діти з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності. В результаті анкетування батьків за допомогою анкети Н. Н. Заваденко для виявлення синдрому гіперактивності та дефіциту уваги (СДУГ) та мінімальних мозкових дисфункцій для дітей 4-15 років було виявлено, що гіперактивні діти отримали найбільші бали за шкалами порушення рухового контролю, порушення уваги та порушення поведінки.

Використана література:

1. Заваденко Н. Н. Как понять ребенка. Дети с гиперактивностью и дефицитом внимания / Н. Н. Заваденко. – 2-е изд. доп. – Москва: Школа – Пресс 1, 2001. – 128 с.
2. Мэш Э., Вольф Д. Детская патопсихология. Нарушения психики ребенка : [учеб.пособие: пер. с англ.] / Э. Мэш, Д. Вольф. – СПб. : прайм - ЕВРОЗНАК, 2007. – 511 с.: ил.
3. Ясюкова Л. А. Оптимизация обучения и развития детей с ММД. – СПб. : ГП "Иматон", 1997. – 80 с.

Аннотация

В данной статье рассматривается исследование гиперактивных детей младшего школьного возраста и особенностей их развития.

Annotation

This article discusses the study of hyperactive children of primary school age and characteristics of their development.

УДК 378(477)

Хоменко К. В.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ САМОСТАВЛЕННЯ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Самоставлення особистості відноситься до центральних утворень особистості, її ядра, що має безпосередній регуляторний вплив на емоційну сферу, поведінку, адаптацію. Дослідження механізмів розвитку адекватного та гнучкого самоставлення у студентської молоді – надзвичайно актуальна психолого-педагогічна задача у нестабільний час сьогодення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до теми дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук на кафедрі соціальної психології та психотерапії Інституту соціології, психології та управління НПУ імені М. П. Драгоманова.

Метою статті є теоретичне вивчення сутності самоставлення особистості юнацького віку.

Наукове завдання передбачає обґрунтування визначення сутності самоставлення як складової Я-концепції особистості у юнацькому віці.

Практичним завданням є аналіз та узагальнення літературних джерел щодо сутності самоставлення особистості та його специфіки у юнацькому віці. Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань нами застосовувалися загальнонаукові методи теоретичного дослідження: аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних і експериментальних даних.

Юність – період, коли закінчується перехід від дитинства до дорослості. В юнацькому віці відбувається суттєва перебудова, виникає нова соціальна ситуація розвитку – перехід до самостійного життя, початок професійного становлення, реалізації життєвих планів [11, с. 285].

Вчені підкреслюють значення юнацького віку для розвитку самосвідомості, коли формування світогляду взаємозв'язане з рефлексією, усвідомленням своїх мотивів, внутрішніх конфліктів, моральним самооцінюванням (І. С. Булах). Цей вік вважається періодом становлення самосвідомості у всій її цілісності [16].

Аналіз провідних теорій особистості, різноманітних підходів до визначення її структури та структурних компонентів, аналіз специфіки студентства як особливої вікової та соціально-психологічної категорії, дозволяє зробити висновок, що багато дослідників вважають надважливими для розуміння особистості такі якості як самооцінка, ставлення до себе, свого "Я", до світу, самовладання (А. Адлер, Г. Айзенк, К. Левін, Г. Олпорт, К. Роджерс, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні, Е. Еріксон, К. Юнг, А. Бандура, К. Левін, А. Маслоу, Б. Г. Ананьєв, Л. І. Анциферова, К. О. Абульханова-Славська, Б. С. Братусь, О. М. Леонтьєв, В. Н. Мясищев, В. А. Петровський, А. Н. Собчик та ін.).

Від того, як протікає процес розвитку особистості у студентському віці, залежить якість її професійної підготовки та наступної професійної діяльності, що, у свою чергу, суттєво впливає на всі сфери життя суспільства. На значущості особистісної складової для становлення професійних характеристик майбутнього спеціаліста наголошують в своїх працях С. Д. Максименко, Н. В. Наумчик, О. Д. Научитель, В. Г. Панок, Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелева та ін.

Юнацький вік має особливе значення щодо розвитку самоставлення як елемента самосвідомості [9; 10; 13]. Рядом авторів (Р. Бернс [2], Н. І. Гуткіна, А. М. Прихожан [9]) підкреслюється етапність розвитку самоставлення від молодшого підліткового віку до юнацького. Кожний з цих етапів характеризується чергуванням позитивного і негативного ставлення до себе. Сучасні дослідження встановили, що вік від 19-20 років, на відміну від ранньої юності, є критичним, також в цьому віці утворюється самоставлення як таке у всій його цілісності [8; 14].

Усвідомлення складності світу сприяє переходу від абстрактного самовизначення до його пошуку, апробації його засобів на основі мислення. До позитивних факторів даного вікового етапу можна віднести стабілізацію емоційної сфери, зниження егоцентризму, поступове поєднання окремих ситуативних образів власного "Я" в стійку структуру [11]. Як зазначає О. М. Прихожан [9], самоставлення в даному віці характеризується зростанням об'ємності та суб'єктивності. Сучасний вітчизняний дослідник, психолог О. Є. Гуменюк досліджуючи Я-концепцію як утворення самосвідомості визначає, що для успіху і щасливої долі треба позитивно розглядати себе [3, с. 108].

Дослідження робіт, пов'язаних з вивченням проблеми самоставлення особистості, виявляє, що вони так чи інакше спираються на чотири ключових джерела: на теоретичні положення В. Джеймса, психоаналіз, теорії символічного інтеракціонізму і гуманістичну психологію.

У. Джемсодним із перших почав розробляти проблему Я-концепції. Він надавав особливого значення її соціальному характеру. Глобальне, особистісне Я вчений розглядав як подвійне утворення, що утримує Я-усвідомлюване і Я-як-об'єкт. "Про щоб я не думав, – писав У. Джемс, – я завжди в той самий час більш, чи менш усвідомлюю самого себе, своє особистісне існування. Разом із тим це ж усвідомлюю Я, так що моє самоусвідомлення в цілому є як би частково подвійним" [4, с. 144].

Психоаналітичний напрямок був започаткований як напрямок психології особистості з робіт З. Фрейда. У своїх дослідженнях вчений висуває теорію динамічної взаємодії трьох компонентів: Воно (id), Я (ego), Над-я (super-ego) і наділяє інстанцію "Я" здатністю оцінювати себе, мати до себе певне ставлення в залежності від співвіднесення "Я" своїх потреб, цілей з неусвідомлюваними (чи частково неусвідомлюваними) бажаннями, фантазіями (інстанція Воно) та з інтерналізованими морально-соціальними установками (інстанція Над-я), обумовлюючи почуття провини, невдоволення собою або, навпаки, високим рівнем почуття власної гідності, гордості [15, с. 59].

Ч. Кулі вважає, що становлення людського Я, як цілісного психічного явища, є не чим іншим, як розгорнутим "усередині" індивіда соціальним процесом, у межах якого виникають Я-усвідомлюване і Я-як-об'єкт. Саме суспільство спричиняє форму і зміст процесу формування Я-концепції особистості [4].

Р. Бернс розглядає Я-концепцію як соціально-психологічне утворення в єдності з його педагогічним значенням. Згідно Р. Бернса, Я-концепція – це сукупність установок особистості, які спрямовані на саму себе. Автор визначає Я-концепцію, як інтегральну самоустановку та виділяє в ній три головні елементи: "1) Образ Я-уявлення індивіда про самого себе. 2) Самооцінка – афективна оцінка цього уявлення, яка може мати різну інтенсивність, оскільки конкретні риси образу Я можуть викликати сильні емоції, пов'язані з їх прийняттям або осудом. 3) Потенційна поведінкова реакція, тобто ті конкретні дії, котрі можуть бути викликані образом Я і самооцінкою" [2, с. 4].

Відповідно до концепції В. В. Століна, самоствавлення має три складові: аутосимпатію, самоповагу і самоінтерес. Ці компоненти об'єднуються в загальне переживання позитивного або негативного ставлення до себе – глобальне самоствавлення, якому підкреслюється інтегральність цього утворення [12].

Проте, як відзначає С. Р. Пантілеєв [7], запропонована концепція не дає відповіді на питання щодо природи вимірювання і механізмів функціонування самоствавлення. Він довів, що самоствавлення не є сумою підпорядкованих емоційних уявлень; воно будується за принципом динамічної ієрархії. Зокрема, один компонент самоствавлення у процесі індивідуального розвитку може бути ядром цієї структури, формуючи зміст узагальненого стійкого самоствавлення. Вчений розробив структуру самоствавлення, а саме: самоповагу, аутосимпатію, самознищення, які мають певні аспекти.

А. М. Колишко зазначає, що в роботах, присвячених вивченню ставлення людини до себе, використовується чисельна та різноманітна кількість психологічних категорій, які описують зміст цього психічного утворення: "В сучасній психології відсутній єдиний підхід до визначення такого феномена як ставлення людини до себе" [5, с. 2]. Автор наводить поняття, що використовуються синонімічно: самоствавлення, самооцінка, самоповага, самоприйняття, самовпевненість, почуття власної гідності, самозадоволення, аутосимпатія, самоцінність та інші. Їх зміст розкривається за допомогою інших психологічних категорій: "установка" (Д. Н. Узнадзе), "особистісний сенс" (О. М. Леонт'єв), "ставлення" (В. М. Мясіцев), "аттітюд" (М. Розенцвейг), "соціальна установка" (І. С. Кон, Н. І. Сарджвеладзе), "почуття" (С. Л. Рубинштейн).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумок аналізу проблеми самоствавлення як складової Я-концепції, можна відзначити різні напрямки у його вивченні: з одного боку, соціальна природа Я-концепції, як результат соціалізації індивіда через діяльність і спілкування з іншими, з іншого боку, самоусвідомлення і Я-концепція є основою, на якій протікає ця соціалізація. Отже, Я-концепція юної особистості активно розвиваючись, стає детермінантою процесу адаптації до соціального середовища, зокрема, у становленні ціннісної структури особистості. Взаємозв'язки самоствавлення особистості (одного з компонентів Я-концепції) та її цінностей у юнацькому віці є предметом наших подальших досліджень.

Використана література:

1. *Абульханова-Славская К. А., Гордиенко Е. В.* Представления личности об отношении к ней значимых других // Психологический журнал. – № 5, Том 22. – М., 2001.
2. *Бернс Р.* Развитие Я-концепции и воспитание. – М.: Прогресс, 1986. – 422 с.
3. *Гуменюк О. С.* Психология Я-концепции: монография. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 186 с.
4. *Джеймс У.* Психология / под ред. Л. А. Петровской. – М.: Педагогика, 1991. – 368 с.
5. *Колишко А. М.* Психология самоотношения. – Гродно: ГрГУ, 2004. – 102 с.
6. *Лебедчук П. В.* Особенности формирования профессионального самосознания студентов педвуза: дис. ... канд. психол. наук. – М., 1995. – 173 с.
7. *Пантілеєв С. Р.* Самоотношение как эмоционально-оценочная система. – М.: МГУ, 1991. – 110 с.
8. *Портнова Ю. М.* Формирование позитивного самоотношения студентов посредством психологического воздействия: дис. ... канд. психол. наук. – Нижний Новгород, 2008. – 175 с.
9. *Прихожан А. М., Гуткина Н. И.* Развитие эмоциональной стороны самосознания // Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту. – М., 1987.
10. *Сарджвеладзе Н.* Особистість та її взаємодія із соціальним середовищем. – Тбілісі: Мецнієреба, 1989. – 204 с.
11. *Савчин М. В.* Вікова психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-е вид., доповн. – К.: Академвидав, 2011. – 384 с. – (Серія "Альма-матер").
12. *Столин В. В.* Самосознание личности. – М.: МГУ, 1983. – 286 с.
13. *Тихомандрицкая С. А., Дубовская Е. А.* Особенности социально-психологического изучения ценностей как элементов когнитивной и мотивационно-потребностной сферы // Мир психологи. – 1999. – № 3. – С. 80-90.
14. *Фальова О. С.* Психологічні особливості особистісного розвитку студентів різних спеціальностей у навчальному процесі вищого навчального закладу: дис. ... канд. психол. наук. – Харків, 2006. – 168 с.
15. *Фрейдджер Р., Фейдімен Д.* Большая книга психологии. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / Роберт Фрейдджер, Джеймс Фейдимен / пер. с англ. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 704.
16. *Чеснокова И. И.* Особенности развития самосознания в онтогенезе / Принципы развития в психологии. – М.: Наука, 1978. – С. 316-337.

Аннотация

В данной статье проводится анализ и обобщение точек зрения различных авторов о самоотношении как составляющей самосознания. Обосновывается определение самоотношения как эмоционально-оценочного компонента Я-концепции личности.

Annotation

In the given article we analyze and sum up opinions of the authors concerning the nature of self-formation as a constituent of self-consciousness. The definition of self-attitude is proved as emotionally-evaluative component of the self-concept of the personality.